*****

Nekatera dejanja so lahko dolgo v zraku, a se zdijo do te mere korak preveč, da smo še posebej pretreseni, ko se vendarle zgodijo. V ljudeh se prebudijo moči in zmožnosti, ki presenetijo še njih same. Nekateri postanejo branilci, drugi se lahko oprimejo nečesa drugega, da ne ostanejo zgolj nemi opazovalci. Ob napadu Rusije na Ukrajino se vsi zavedamo, da imajo trenutna dejanja globoke korenine v preteklosti. Tako se je v mojih mislih oblikoval predlog za samotno študiozno preučevanje. Pošiljam ga tebi v premislek in morebitno objavo, ker vsebuje izdaten literarnozgodovinski delež. Ugotovitve bi bile nedvomno zanimive tudi za širšo javnost.

Med januarjem in marcem leta 1905 je Janez Trdina napisal 14 pisem dr. Francu Dergancu, ki jih je ta nato objavil v reviji *Ljubljanski zvon* pod naslovom *Moje življenje*. (ZD 3: 614) Proti koncu pripovedi omeni Trdina svojo posebno bralno in študijsko pozornost:

"Poleg spoznavanja slovenske narodnosti sem se bavil v svojem pokoju največ z zgodovino, zemljepisom, statistiko in etnografijo mogočne slovanske pokroviteljice Rusije. Teh študij sem se lotil jako resno že na Reki. V tamošnji čitalnici smo pretresali skoro vsak dan razmere ruskega carstva in nekateri udje so imeli o njem tudi dobre poučne knjige, katere so mi radi posojali." (ZD 3: 560)

Ko je Trdina zapisal te stavke, je ravno potekala rusko-japonska vojna. Na Reko se je preselil iz Varaždina jeseni leta 1855. Razprave o Rusiji v tamkajšnji čitalnici so torej potekale sredi krimske vojne (1854–1856), s katero se je začelo odločnejše poseganje Britanije in Francije v vzhodnem Sredozemlju, na Bližnjem Vzhodu in Vzhodni Evropi, kar je privedlo do razpada dveh cesarstev in velikih političnih sprememb v dveh državah – po I. svetovni vojni.

<https://sl.wikipedia.org/wiki/Rusko-japonska_vojna>

<https://sl.wikipedia.org/wiki/Krimska_vojna>

Leta 1875 si je nastavil prvo zapisno knjižico z oznako "Russica". Pred tem letom so izpiski o Rusiji pomešani z zapisi o Dolenjcih v zapisnih knjižicah, po katerih je bila v letih 1986 in 1987 pripravljena knjiga *Podobe prednikov*. Te izpiske je Trdina takole označil:

"Najboljše knjige, ki pišejo o Rusiji, sem tudi kaj pridno ekscerpiral. Teh posnetkov hranim mnogo še dandanes, dosti pa se mi jih je tudi poizgubilo. Večino ekscerptov sem

zapisal v sešitke, ki imajo napis: Russica; teh se bo našlo po moji smrti več nego 40." (ZD 3: 561)

Ohranjenih je 50 zvežčičev s tem naslovom, zadnji je bil verjetno popisan leta 1898: nastajali so torej približno 24 let. To načrtno posvečanje Rusiji od leta 1875 naprej lahko povežemo s takratnim dogajanjem na obrobjih osmanskega cesarstva in posegih Rusije, ki je podpirala upornike. Vse to je privedlo do berlinskega kongresa leta 1878.

<https://sl.wikipedia.org/wiki/Berlinski_kongres> Pogledati je treba to geslo v drugih jezikih, da nam postane dogajanje razumljivo.

Trdina je sicer v *Mojem življenju* navedel nekaj imen: zanj najbolj pomembnih avtorjev knjig o Rusiji, a ta seznam ni izčrpen in popoln. To me privede do mojega predloga. V NUK-ovem *Katalogu rokopisov* najdemo Trdinovo ostalino, kolikor je bila po pisateljevi smrti izročena Lavoslavu Schwentnerju, ki jo je po II. svetovni vojni predal Državni založbi Slovenije, ta pa prepustila NUK, pod oznako Ms 1698.

<https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2020/Katalog_rokopisov.pdf> Str. 718–720.

Samotni raziskovalec Trdinove ostaline bi si moral ogledati te dele iz popisa ostaline:
– I. 3.2. Zapisne knjižice: kolikor vsebujejo tudi izpiske o Rusiji.
– I. 3. 3. Russica: Russica 1–50 (50)
– I. 3. 4. Spisi in gradivo: tiste pole, ki vsebujejo izpiske o Rusiji

Prva naloga bi bil popis imen avtorjev ter naslovov prebranih knjig in revij oziroma člankov v njih. Druga naloga bi bila, da se tako zbrano gradivo bibliografsko poenoti in razporedi. Pri posamezni bibliografski enoti bi bilo lahko navedeno, kako temeljito se je Trdina s tistim besedilom ukvarjal. Tretja naloga bi lahko bila posvečena sledem, kako je Trdina prišel do vsega, kar je prebral (zgolj izhodišče je lahko to, kar je o tem zapisal v *Mojem življenju*). Šele četrta naloga bi bila lahko interpretacija, začetek strnjevanja ugotovitev v verjetno več tematsko različnih študij.

Slovensko zgodovinopisje se je Trdini na poseben način odreklo leta 1900, ko je dr. Fran Kos v *Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko* objavil prispevek, ki je v tretjem delu

(str. 16 do 20) obračun s Trdino, z njegovo mladostno zgodovino slovenskega naroda, napisano leta 1850 in proti njegovi volji objavljeno leta 1866. Kritika je seveda imela tudi svojo aktualno in do neke mere celo vsebinsko upravičeno ost, a po tonu ni bila dostojna. Nekaj desetletij pozneje, leta 1980, so si Trdino prisvojili etnologi.

<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-1211Q6E6>

<https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/4918785?lang=SLV#full>

Z izvedbo tega, kar sem tu naštel kot naloge ali korake pri samotnem študiju, bi si lahko zgodovinopisje zagotovilo zanimivo raziskovalno temo in hkrati izboljšalo svoj odnos do profesorja zgodovine in zemljepisa. Kako je bilo mogoče v zadnji četrtini 19. stoletja spremljati znanstveno in poljudno literaturo, če si živel v Novem mestu? Kako so odmevali tam dogodki, ki so pretresali vso Evropo? Kako se je spreminjal Trdinov pogled in v kolikšni meri so se izpiski spreminjali v celovitejše pripise ali komentarje? Ali potrjujejo ohranjeni rokopisi večkrat zapisane Trdinove trditve, da namerava napisati knjigo o Rusiji (pisma P. Turnerju v 12. knjigi ZD, denimo)?

Pot do ugotovitev, ki bi omogočile odgovore na ta in druga vprašanja, bo posuta s trnjem. Opažam, da se je v zadnjih letih storilo marsikaj za poživitev ukvarjanja z latinščino. Ne vem pa, ali se morajo študenti zgodovinopisja naučiti brati tudi rokopisno gotico (ali pa morda tisti, ki študirajo nemški jezik s književnostjo). Trdina je pisalo slovenska besedila v latinici, nemška v gotici. Preklopil je celo v primerih, če je uporabil zgolj besedo iz drugega jezika v posamezni povedi. Branja zvežčičev z *Russico* se lahko smiselno loti le nekdo, ki obvlada branje rokopisne gotice. Za razliko od piscev srednjeveških urbarjev je imel Trdina lep, berljiv rokopis, kar lahko nekoliko olajša ta trud.

Njegova presoja Rusije, ki jo najdemo v *Mojem življenju*, se bo večini današnjih bralcev verjetno zdela točna in srhljiva hkrati:

"Z neskončnim veseljem sem opazoval velikanske napredke, ki so jih dosegli naši ruski bratje v vseh oddelkih duševnega in materialnega življenja. S slovanskimi kolonijami se je prepregel ne le ves Kavkaz, ampak tudi dobra polovica ‖ Srednje Azije. Vsa znamenja kažejo, da je sprejela Rusija od božje previdnosti častno nalogo, da oživi s svojo mogočno kulturo otrple ude velike Azije in jo prerodi s svojim bogatim in blagodatnim slovanskim duhom in čustvom." (ZD 3: 650 n.)

*****

pripravil in zapisal
Igor Kramberger
Drogenbos, Belgija
8. marec 2022